

ВІДГУК

**опонента, доктора економічних наук, професора,
академіка НАН України,
президента Державної навчально-наукової установи
«Академія фінансового управління»
Єфименко Тетяни Іванівни
на дисертаційну роботу Ткачика Федора Петровича
«Новітня архітектоніка фіскального федералізму»,
яка подана на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит**

Актуальність теми дослідження

Дієвість і результативність публічного управління в сучасних умовах детермінується здатністю вирішувати найактуальніші проблеми, які виникають у процесі соціально-економічного розвитку держави, регіонів, територіальних громад. У цьому контексті одним із ключових напрямів є впровадження симбіозу інструментів, що використовуються органами державної влади і місцевого самоврядування в контексті нарощування фінансового потенціалу державного та місцевих бюджетів. Питання транспарентності, цілеспрямованого формування і використання бюджетних ресурсів завжди перебувають у фокусі уваги науковців, фахівців, практиків та громадськості, однак в умовах воєнного стану вони набувають виняткової актуальності. Концептуальні засади фіскального федералізму при розбудові міжбюджетних відносин як в унітарних, так і у федеративних країнах є інституціональною основою регуляторних механізмів формування й розподілу фінансових ресурсів між ланками бюджетних систем, зокрема із застосуванням відповідних інструментів та методів максимального задоволення нагальних потреб жителів

територіальних громад. Як свідчить світова практика, послідовне впровадження принципів фіскального федералізму у процеси державного управління дає змогу забезпечувати максимальну збалансованість обґрунтованих потреб територіальних громад з їхніми фінансовими можливостями, а також створювати мотиваційну базу для органів місцевого самоврядування щодо нарощування фінансового потенціалу місцевих бюджетів. Проблематика фінансової децентралізації в контексті постулатів фіскального федералізму в теперішніх умовах в Україні набуває актуального значення через поглиблення науково-практичних підходів стосовно їхнього результативного використання задля розширення бюджетно-податкових повноважень органів місцевого самоврядування щодо забезпечення стійкого розвитку громад. Водночас украї важливою є реалізація підходів фіскального федералізму з урахуванням найкращого світового досвіду в унормуванні взаємодії органів державного управління та місцевого самоврядування в унітарній державі.

Необхідність розроблення теоретичних засад і практичних рекомендацій щодо оновлення архітекtonіки, понятійно-термінологічного апарату фіскального федералізму в умовах резилієнтного розвитку України у глобальному просторі невизначеності зумовила актуальність теми дисертаційного дослідження Ф. П. Ткачика, його наукову значимість та прикладну спрямованість на вирішення важливої наукової проблеми – формування теоретико-методологічних положень, науково-методичних підходів і обґрунтування практичних засад реалізації домінант згаданої архітекtonіки.

Актуальність обраної теми дисертаційної роботи також підтверджується її зв'язком з науково-дослідними темами Західноукраїнського національного університету: «Напрями формування податкової політики України в контексті фіскальної децентралізації та розширення бази оподаткування» (державний реєстраційний номер 0115U002335), де запропоновано напрями підвищення ефективності державної політики фіскальної децентралізації в Україні; «Фіскальні виклики та асиметрії в умовах трансформації публічних фінансів:

українські реалії» (державний реєстраційний номер 0117U000146), де систематизовано пріоритети розвитку бюджетно-податкової політики в Україні з урахуванням найкращих зарубіжних практик; «Фіскально-регулюючі домінанти забезпечення митної безпеки в Україні» (державний реєстраційний номер 0119U100529), у межах якої обґрунтовано використання податкового інструментарію забезпечення фіскальної безпеки держави та регіонів; «Діджиталізація фіскального простору в контексті забезпечення національної безпеки України» (державний реєстраційний номер 0121U109486), у межах виконання теми автором розроблено теоретико-концептуальні підходи до цифрової трансформації фіскального простору держави в контексті забезпечення ефективного функціонування всіх його суб'єктів; «Домінанти управлінського обліку в умовах діджиталізації для забезпечення економічної безпеки України у воєнний і післявоєнний періоди» (державний реєстраційний номер 0123U101580), де досліджено актуальні аспекти податкового стимулювання бізнесу в регіоні в умовах цифрової трансформації економіки; «Пріоритети фіскальної політики України в умовах дивергенцій митно-податкових інститутів» (державний реєстраційний номер 0122U000765), де запропоновано перспективи використання домінант бюджетно-податкової децентралізації та фіскального федералізму в українській практиці; «Механізм активізації бізнес-середовища як суб'єкта трансформації міст України на засадах сталого розвитку та впровадження смарт-технологій» (державний реєстраційний номер 0119U101365), у межах якої обґрунтовано використання фіскальних інструментів у забезпеченні соціально-економічного розвитку територіальних громад.

**Обґрунтованість наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у докторській дисертації**

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи Ф. П. Ткачика дає можливість відзначити достатню обґрунтованість наукових положень, висновків та рекомендацій. Зміст відповідає назві теми, меті роботи, розв'язує

поставлені завдання та засвідчує завершеність дослідження. Використані підходи до визначення об'єкта та предмета наукової роботи забезпечують змістовність викладеного матеріалу й отримання обґрунтованих висновків, які аргументують виконані завдання та підтверджують досягнення поставленої мети, а також достатній фаховий рівень автора, уміння аргументовано і результативно використовувати відповідні методи дослідження для отримання наукового результату.

Аргументація основних положень новизни дисертаційної роботи Ф. П. Ткачика демонструє глибоке розуміння автором досліджуваної проблеми, вміння працювати з вітчизняною та зарубіжною науковою літературою, нормативно-правовими документами, які регламентують фінансові відносини між органами державної влади і місцевого самоврядування, статистичними та аналітичними матеріалами. Висновки повною мірою відображають результати проведеного дослідження, сутність і новизну розроблених та представлених на захист наукових положень і практичних рекомендацій.

Вивчення змісту дисертації, реферату та публікацій Ткачика Ф. П. дало змогу констатувати достатньо високий рівень достовірності основних положень та висновків проведеного дослідження. Робота відповідає сучасним науковим тенденціям, містить п'ять розділів, кожен з яких складається з трьох параграфів, вступ, висновки, список використаних джерел, а також додатки, у тому числі довідки про практичне впровадження результатів дисертаційного дослідження. Виклад рукописного тексту характеризується послідовністю, логічністю, наявністю необхідної доказової бази, ілюстрованого матеріалу у вигляді схем, графіків, рисунків, посилань на використані джерела тощо.

Застосування в дисертаційній роботі системного, діалектичного, інституціонального та інформаційного методологічних підходів, широкого спектра загальнонаукових і спеціальних методів дослідження (теоретичного узагальнення, наукової абстракції, порівняння, аналогії, аргументації, історичної, логічної систематизації, узагальнення, індукції, дедукції, синтезу, стратегічного, економіко-

статистичного аналізу тощо) засвідчує достовірність наукових розробок, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

У цілому тему дослідження розкрито, поставлені завдання виконано, а отримані результати характеризуються науковою новизною.

Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, їх практичне значення

Наукова новизна одержаних результатів дослідження визначається тим, що в дисертації на належному рівні обґрунтовано теоретико-методологічні засади і вироблено пропозиції науково-практичного характеру стосовно розвитку новітньої архітектури фіскального федералізму. У цьому контексті заслуговують на схвалення такі позиції наукової новизни:

– розкрито всебічне пізнання архітектури фіскального федералізму в надзвичайних умовах економічних трансформацій і сучасних трендів розвитку фінансових відносин на основі симбіозу діалектичного, інституціонального, системного та інформаційного методологічних підходів (параграф 2.2), з обґрунтуванням ролі кожного підходу для розв'язання відповідного завдання дисертаційної роботи (с. 131–143);

– удосконалено методологічні підходи до дослідження фіскального потенціалу територіальних громад (с. 77–79, 145–16, 152–154, 168–169), які ґрунтуються на поглибленні наукового інструментарію фінансової науки в напрямі виявлення закономірностей формування бюджетних ресурсів місцевого самоврядування за рахунок відповідних регуляторних важелів архітектури фіскального федералізму: податкових, неподаткових, трансфертних, видаткових і позикових (грантових);

– обґрунтовано теоретико-методичний концепт оцінювання фінансової стійкості місцевих бюджетів на базі аналізу показників збалансованості, фіскальної самостійності в межах делегованих повноважень, критеріальної бази ефективності (с. 184–186), що дало змогу визначити рівень фінансової стійкості бюджету Тернопільської області (с. 187–192);

– запропоновано новітні пріоритети імплементації удосконаленої архітекτονіки фіскального федералізму в Україні у розрізі досягнення тактичних і стратегічних цілей забезпечення стійкого розвитку держави і територіальних громад (параграф 5.2);

– набули подальшого розвитку концептуальні засади використання моделей реалізації бюджетно-податкової політики на основі принципів фіскального федералізму (с. 36–47), що, на думку автора, сприятиме модернізації розподілу фіскальних повноважень між відповідними органами державного управління і місцевого самоврядування з метою нарощування фінансового потенціалу державного та місцевих бюджетів для виконання стратегічних цілей, у тому числі стосовно задоволення потреб територіальних громад;

– обґрунтовано науково-теоретичні та прикладні засади використання інструментів фіскального федералізму у прагматичі міжбюджетних відносин США, Канади та країн Європейського Союзу (розділ 4), що дало змогу згенерувати орієнтири вдосконалення адміністрування місцевих податків і зборів в Україні, використовуючи ключові інституціональні домінанти фіскального федералізму (автономізація податкових рішень, нарощування фінансового потенціалу місцевих бюджетів, підвищення конкурентоспроможності територіальних громад, забезпечення транспарентності, підзвітності щодо використання бюджетних коштів та ін.);

– аргументовано теоретико-організаційні засади зміцнення суб'єктності органів місцевого самоврядування в отриманні міжнародної фінансової допомоги (с. 324–326), що базуються на наділенні органів місцевого самоврядування повноваженнями щодо солідарної реалізації суспільно значущих проєктів за рахунок коштів міжнародного фінансового співробітництва.

Практична цінність результатів дисертаційного дослідження полягає в тому, що викладені в роботі теоретико-методологічні положення, методичні

підходи, висновки і практичні рекомендації створюють системну обґрунтовану основу для імплементації елементів новітньої архітектури фіскального федералізму в українську практику міжбюджетних відносин.

Вагоме прикладне значення дослідження підтверджується використанням наукових результатів здобувача в діяльності Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики (довідка № 126-01/1161 від 17.10.2022), Департаменту оподаткування юридичних осіб Державної податкової служби України (довідка № 1409/6/99-00-04-02-01-06 від 08.11.2022), Управління Державної казначейської служби України в м. Тернополі (довідка № 5-06-06/627 від 29.06.2023), Тернопільської міської ради (довідка № 176/01 від 13.10.2022), Дунаєвецької міської ради (довідка № 01.02/2139 від 31.10.2023); товариства з обмеженою відповідальністю «Уайт Консалтинг» (довідка № 1 від 22.07.2023).

Основні науково-теоретичні результати дисертації використовуються в навчальному процесі Західноукраїнського національного університету при викладанні дисциплін «Адміністрування податків», «Податкове консультування», «Податкова система», «Оподаткування видів економічної діяльності», а також у процесі підготовки підручників і навчальних посібників (довідка № 126-28/11775 від 28.08.2023).

Дисертаційна робота написана сучасною українською мовою із застосуванням сукупності мовних прийомів, що забезпечують науковий виклад результатів дослідження. Використання матеріалів кандидатської дисертації Ткачика Ф. П. у докторській дисертаційній роботі не встановлено.

**Повнота викладення наукових положень, висновків і рекомендацій,
сформульованих у дисертації, в опублікованих працях**

Ознайомлення зі змістом дисертаційної роботи дає змогу зробити висновок про те, що здобувачем досягнуто поставленої мети та розв'язано основні завдання дослідження. Обґрунтовані та викладені в роботі наукові положення є логічними, базуються на всебічному й об'єктивному аналізі

досліджуваних явищ, проведеному з використанням відповідного методологічного інструментарію для формулювання авторських висновків і рекомендацій.

За результатами дисертаційної роботи опубліковано 58 наукових праць, у тому числі: 1 одноосібну монографію, підрозділи в колективній монографії, 30 статей у наукових фахових виданнях України, 3 статті у виданнях, що внесені до реєстру міжнародних наукометричних баз Scopus та Web of Science, 1 статтю в іноземному періодичному науковому виданні (Словаччина), 22 наукових праці, у яких додатково відображено результати дисертації (з них 1 публікація у виданні, проіндексованому в міжнародній наукометричній базі Scopus). Загальний обсяг наукових праць становить 61,32 д.а, з них особисто автору належить 51,33 д.а.

Публікації автора достатньою мірою відображають зміст дисертації та відповідають вимогам МОН України до оприлюднення результатів дослідження на здобуття наукового ступеня доктора наук. Кількість, обсяг і якість друкованих праць дають авторові право публічного захисту дисертації.

Відсутність (наявність) академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації

Зміст дисертаційної роботи та публікацій свідчить про дотримання здобувачем принципів академічної доброчесності. По тексту роботи наявні посилання на джерела наукової літератури та статистичної інформації, яка використовується в емпіричних дослідженнях. У докторській дисертації не виявлено академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації, усі посилання на джерела зроблено з дотриманням встановлених норм законодавства про авторське право.

Дискусійні положення та зауваження до змісту дисертаційної роботи

Попри високий рівень теоретико-методологічного обґрунтування та переконливість методичних і аналітичних положень дисертації Ф. П. Ткачика,

не применшуючи значення наукового доробку автора, необхідно підкреслити, що деякі положення є дискусійними, а до окремих – є певні зауваження та рекомендації:

1. Схвалюючи позицію здобувача стосовно розмежування функціонального призначення фіскального федералізму та фіскального сепаратизму через обґрунтування відповідних відмінностей між цими дефініціями (с. 59, 316–318), вважаємо, що такий підхід характеризується певною незавершеністю. На нашу думку, у цьому напрямі доцільно було би приділити більшу увагу спрямованості фіскального федералізму на агломерацію дій органів різного рівня управління для забезпечення потреб суспільства.

2. Робота значно виграла б, якби в ній було обґрунтовано доцільність та особливості впровадження принципів фіскального федералізму в публічному управлінні з урахуванням конституційно встановленого державного устрою суверенної країни. У цьому контексті варто було б уточнити понятійно-термінологічний апарат: фіскальна децентралізація в унітарних державах і фіскальний федералізм у федеративних державах. Крім того, було б доцільно схематично відобразити й обґрунтувати функціональний взаємозв'язок відповідних інституцій державної влади, обласних військових адміністрацій, районних рад та інших виконавчих органів місцевого самоврядування в процесі делегування фіскальних повноважень і відповідальності за прийняття рішень.

3. У дисертаційній роботі запропоновано комплекс загальних та специфічних принципів фіскального федералізму (с. 61–63), а також відповідних фінансових інструментів (с. 94–98) і методів (с. 90–93), що є важливою детермінантою його архітекtonіки (с. 77–83). На нашу думку такий підхід потребує додаткової аргументації в частині конкретизації їхнього впливу на перспективи імплементації новітньої архітекtonіки фіскального федералізму в Україні. Зокрема, технологія політичних рішень (параграф 1.1) повинна містити поведінкові підходи, обґрунтовані у працях Д. Канемана та А. Тверські

(наприклад, Kahneman D., Slovic P., Tversky A. Judgment Under Uncertainty: Heuristics and Biases. Cambridge University Press, 1980. p.544.).

4. Опрацювання зарубіжного досвіду в контексті оподаткування майна (параграф 4.3) заслуговує на позитивну оцінку, однак здобувачеві доцільно було би більше уваги приділити конкретизації шляхів удосконалення діючої практики адміністрування податків на нерухоме майно, на землю, та інших майнових податків в Україні саме на базі принципів фіскального федералізму, поглиблюючи пропозиції, сформульовані в параграфі 5.2 дисертаційної роботи. Крім того, висунуті автором фіскальні інновації набули б вищого рівня актуальності, якби при цьому було висвітлено характеристики їхньої конкурентоспроможності.

5. Запропонований і обґрунтований науковий підхід до систематизації ризиків фіскального федералізму, бюджетно-податкової децентралізації (с. 322–325) є здебільшого описовим та не повною мірою відображає реальні умови функціонування територіальних громад в умовах сучасних викликів і загроз. Вважаємо, що здобувачеві доцільно було б доповнити проведене дослідження емпіричними даними.

Водночас вказані зауваження є додатковим свідченням складності та багатоаспектності дисертаційної роботи, не знижують її наукової й практичної значущості, не впливають на загальний позитивний висновок, але орієнтують автора на розвиток подальших досліджень.

Загальний висновок та відповідність дисертації встановленим вимогам

Дисертаційна робота Ткачика Федора Петровича є самостійним, логічно побудованим, завершеним дослідженням, у якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують важливу науково-прикладну проблему, пов'язану з розробленням теоретико-методологічних положень, науково-методичних підходів і прикладних засад реалізації норм та правил фіскального федералізму шляхом гармонізації складових його

архітектоніки з метою посилення стійкості соціально-економічного розвитку територіальних громад і покращання суспільного добробуту.

Положення, винесені на захист, містять наукову новизну, відповідають принципам академічної доброчесності. Дисертаційна робота відповідає встановленим вимогам. Тема і зміст проведеного дослідження відповідають паспорту спеціальності 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Зважаючи на актуальність дисертаційної роботи, ступінь розв'язання поставлених завдань, новизну отриманих теоретичних положень, практичну значущість результатів, обсяг та повноту висвітлення результатів дослідження в публікаціях наукових видань, можна зробити висновок, що дисертація відповідає вимогам щодо дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора наук, зокрема пп. 6, 7, 8, 9 Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1197, а її автор, Ткачик Федір Петрович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Опонент:

**доктор економічних наук, професор,
академік НАН України,
президент Державної
навчально-наукової установи
«Академія фінансового управління»**

Тетяна ЄФІМЕНКО

*Тетяна Єфименко і її колеги
засвідчую.*

*Юрій Бугайчук -
начальник відділу
бухгалтерського обліку
та кадрової роботи*

Верхнішук А.П. 11

08.05.2024